

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

**СИСТЕМА РОБОТИ ПЕДАГОГА ЗДО З ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ**

Дипломна робота
на здобуття ступеня вищої освіти магістр

Виконала: студентка 2 курсу, 241 М групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Туржавська Лариса Володимирівна

Керівник доц. Семашкіна Г.М.
Рецензент доц. Лось О.М.

Херсон - 2020 року

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ	
ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Ретроспективний аналіз гендерного виховання	
дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Особливості гендерної ідентифікації.....	14
1.3. Стан організації гендерного виховання у закладах	
дошкільної освіти.....	25
РОЗДІЛ 2	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГЕНДЕРНОГО	
ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	29
2.1. Складові гендерної освіти дошкільників.....	29
2.2. Організаційно-педагогічні умови гендерного виховання	
дітей старшого дошкільного віку.....	35
2.3. Методичні рекомендації до реалізації організаційно-педагогічних	
умов гендерного виховання.....	46
Висновки.....	54
Список використаної літератури.....	56
Додатки	65

Вступ

В умовах істотних змін соціокультурного життя суспільства у ХХІст. спостерігається загальна тенденція трансформації культурних стереотипів мужності і жіночності, центром ціннісних орієнтирів яких стає індивідуальність людини, свобода вибору нею шляхів самореалізації незалежно від статевої приналежності.

За визначенням Організації Об'єднаних Націй, саме гендерні відносини (соціальні відносини між статями) є однією з головних проблем ХХІ століття. Теоретичний аналіз робіт свідчить про те, що сьогодні ведуться дослідження з проблем гендерної соціалізації сучасної сім'ї; робляться спроби розробки концепцій гендерної освіти сучасних школярів, але розгляд питань гендерного виховання нерідко обмежений фізіологічними, медичними, соціальними аспектами, педагогічний же аспект майже не враховується. Щодо дітей дошкільного віку, то позначена проблема є майже невивченою.

На науково-методичному рівні актуальність обумовлена тим, що у більшості своїй заклад дошкільної освіти як соціальний інститут продовжує відтворювати жорсткі стандарти традиційної культури щодо приналежності особистості до певної статі, що сприяє формуванню статевих стереотипів самосприйняття і самооцінки дошкільником, заважає виявляти індивідуальність у виборі подальшого життєвого самовизначення. Ця проблема є наслідком багатьох чинників: обмаллюпосібників, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій щодо гендерного виховання дітей дошкільного віку; недостатньою увагою до питань гендерного виховання дітей у батьків та фаховій або післядипломній підготовці педагогів.

Передумовами гендерного підходу в педагогіці є:

1. Ослаблення жіночої та чоловічої поляризації соціальних ролей: традиційний гендерний поділ праці втратив жорсткість і нормативність.
2. Зміна культурних стереотипів маскулінності і фемінності, які стають менш полярними.
3. Спостерігаються об'єктивні зміни в шлюбно-сімейних відносинах:
 - а) відбувається становлення нової гендерної якості шлюбно-сімейних відносин;
 - б) спостерігаються позитивні зміни в шлюбно-сімейному статусі чоловіків, які виражаються у втраті функції «добувача», прогресуючому зниженні соціалізаційної ролі батьківства, зміна ціннісних орієнтирів.
4. Фемінізація освіти (домашньої, дошкільної, шкільної та вузівської). «Фемінізація» виховання дітей сприяла ісприяє тому, що чимало молодих людей в силу відсутності у них необхідних якостей відчують додаткові труднощі при службі в армії, вступаючи в шлюб, виявляються нездатними виконувати елементарну чоловічу роботу і часто перекладають відповідальність на плечі жінки за сім'ю і виховання дітей, що породжує багато сімейних конфліктів. У представниць жіночої статі не формується терплячість, уміння підтримувати тепло сімейного вогнища, створювати позитивний емоційний настрій у родині, раціонально та вміло організовувати домашнє господарство.
5. Дефіцит гендерного виховання призводить до зростання розлучень, зниження рівня народжуваності, збільшення числа нестійких шлюбів.

Таким чином, об'єктивно існують суперечності між вимогою суспільства до виховання особистості на засадах гендерного підходу та традиційною організацією освітнього процесу у закладах дошкільної освіти, що зумовлюється недостатньою теоретичною розробленістю

досліджуваного питання та відповідного науково-методичного забезпечення.

Актуальність проблеми і позначені протиріччя визначили вибір теми нашого дослідження: **«Система роботи педагога ЗДО з гендерного виховання дошкільників»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та апробації комплексу організаційно-педагогічних умов гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження— процес гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження— комплекс організаційно-педагогічних умов гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

У відповідності з поставленою метою були сформульовані наступні **завдання**:

1. Провести ретроспективний аналіз проблеми гендерного виховання дітей дошкільного віку.
2. Визначити поняття «гендерне виховання», «гендерна вихованість».
3. Окреслити організаційно-педагогічні умови гендерного виховання дітей дошкільного віку.
4. Узагальнити систему роботи педагога ЗДО щодо окресленої проблеми.

Для вирішення поставлених завдань нами були використані наступні **методи** дослідження: аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури; діагностичні (спостереження, бесіда, анкетування); педагогічний експеримент.

Апробація. Загальні положення, результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти, висвітлено у публікації автора.

Експериментальною базою дослідження став Каховський ясла-садок № 9 «Оленка» Каховської міської ради.

Структура роботи. Матеріали дослідження викладені на сторінках випускної роботи, яка складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Ретроспективний аналіз гендерного виховання дітей дошкільного віку

Виховання – категорія, яка являє собою частину суспільного життя, виступає механізмом керування процесами розвитку особистості. Проаналізуємо поняття «виховання» в ретроспективі.

Так, К.Д.Ушинський трактував виховання як широке поняття, що включає власне виховання, освіту і навчання[77]. Ю.К.Бабанський дає наступне визначення: «виховання є процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості, її відносин, рис, якостей, поглядів, переконань, способів поведінки в суспільстві»[34, С.237].

Т.І.Ільїна визначає виховання як «двосторонній процес взаємодії вихователя і вихованця, що відображає специфіку організації виховного процесу»[5, С.123].

На думку В.І.Андреєва, виховання – це «один з видів людської діяльності, який переважно здійснюється в ситуаціях педагогічної взаємодії вихователя і вихованця при управлінні ігровою, трудовою та іншими видами діяльності та спілкування вихованців з метою розвитку особистості або окремих особистісних якостей, включаючи і розвиток його здібностей до самовиховання»[4, С.26]. Автор стверджує, що розвитком особистості можна керувати як прямо, так і опосередковано через організацію різних видів діяльності вихованців; «виховання – тільки початкова стадія процесу, який покликаний перейти в самовиховання, самоосвіту, самобудову особистості»[4, С.31].

В межах гуманістичної парадигми освіти процес виховання – не організоване дорослими засвоєння змісту навчання в ході аудиторної або позааудиторної діяльності, а процес спілкування і культурної взаємодії педагога і вихованця, в результаті якого формуються певні установки, оцінки, моральні і культурні цінностей.

О.М. Кікінежді обґрунтовує, що вихованцю потрібна свобода вибору, самостійні й природні для нього дії, «в яких він сам експериментує і шукає, пробує і конструює, аналізує результати і реконструює власну діяльність. У цьому випадку відбувається самовизначення майбутньої особистості, вибір змісту, форм, методів власної освіти»[46].

Ми досліджуємо процес виховання дітей дошкільного віку. Облік вікових особливостей є одним з головних педагогічних принципів. Період дошкільного дитинства в житті людини характеризується інтенсивним дозріванням організму і формуванням психіки. І виховні завдання повинні враховувати вікові психофізичні особливості розвитку дитини. Кожна історична епоха, «кожне суспільство породжує власну періодизацію психічного розвитку, межі та зміст якої визначаються конкретно-історичною ситуацією розвитку дитини, акумулюючої вимоги певного суспільства до дитинства і його періодів»[47, С.36-48].

У дошкільника інтенсивно протікають процеси фізичного розвитку: зріст, зміна пропорцій тіла, наростання м'язової маси, збільшення маси мозку. Такі зміни впливають і на специфіку мислення, сприяють схильності до наслідування, виявляються у проявах емоцій, вразливості. Відмінною віковою особливістю дошкільника є також розвиток і велика пластичність нервової системи. А це, в свою чергу, стає підґрунтям для виховання і навчання.

Дослідження вчених (А.В.Запорожець, О.М.Леонт'єв, Д.Б.Ельконін та ін.) показали, що саме дошкільний вік «характеризується величезними потенційними можливостями для розвитку складних форм сприйняття, мислення, уяви. Крім того, даний вік відповідальний за подальшу

життєдіяльність, так як саме в цей час формується особистість дитини, тому дуже важливо на даному віковому етапі закласти основу для розвитку важливих якостей особистості, таких, як моральність, повага, емпатія, толерантність»[16, С.32].

Таким чином, становлення людини є складним процесом в результаті виховання, метою якого стає засвоєння дитиною необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду і формування прийнятої суспільством системи цінностей, що дає їй можливість адекватно орієнтуватися в соціальному оточенні, усвідомлювати самоцінність та цінність інших людей, виражати почуття і ставлення до оточуючого світу у відповідності з культурними традиціями суспільства.

Посилена увага до гендерного виховання дітей дошкільного віку обумовлена соціальними, політичними, економічними змінами у житті сучасної людини[22].

З 60-70 рр. минулого століття у зарубіжній психології стали з'являтися роботи, що включають такі поняття, як «гендер». Його поява пов'язана з ім'ям Джона Мані. Вперше термін «гендер» з'явився в 1986 році, у статті Дж.В.Скотта: «Гендер – значуща категорія історичного аналізу»[39]. Досить довго термін «гендер» замінювався на більш звичне «ferainism». Більш детально проаналізуємо даний термін.

«Гендер» вживається в зарубіжній психології в чотирьох значеннях:

1. як протиставлення біологічній статі;
2. як синонім статі;
3. як розширювальний термін для позначення біологічних, соціальних проявів статі;
4. як символ нерівності статей, їх ієрархічної організації; домінуючий чоловічий і підлеглий жіночий [39].

Соціальна психологія визначає «гендер як соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік і жінка» [14,С.54]. Стать – це біологічна категорія, тому

спеціалісти з соціальної психології обґрунтовують біологічно зумовлені гендерні відмінності як статеві відмінності. У багатьох джерелах ці поняття розглядаються як синоніми[38]; «гендерні особливості – це особливості, пов'язані з ознаками статевої приналежності»[49].

Дослідники розводять поняття «статі» як біологічної відмінності між людьми на основі їх генетичних особливостей (будови клітин, анатомо-фізіологічними особливостями тощо), і поняття «гендеру», як такого, що пов'язаний зі статтю і сексуальністю. Іншими словами, «стать» має біологічні підстави, а «гендер» – соціокультурні підстави психологічних відмінностей. Обидва терміни є досить умовними, «формують певний порядок відносин між людьми, а також представляють форми подання себе іншим людям у різноманітних практиках соціальної взаємодії»[48, С.121].

Аналіз історичних поглядів на дану проблему припускає більш докладного розгляд поняття «стать».

У Великому енциклопедичному словнику дається таке визначення: «Стать – сукупність морфологічних і фізіологічних особливостей організму, забезпечує статеве розмноження, сутність якого зводиться до запліднення»[7, С.65]. У медичній літературі поняття «стать» використовується для позначення чоловічої чи жіночої особи як біологічного виду. У психолого-педагогічній літературі «стать – це сукупність таких особливостей будови, які дозволяють шляхом статевого розмноження мати потомство, тобто забезпечують відтворення та збереження в природі живих істот даного виду»[18, С.66].

В.В.Каган трактує стать як «комплекс тілесних, репродуктивних, поведінкових і соціальних ознак, що визначають індивіда як чоловіка чи жінку, хлопчика чи дівчинку. Д.В.Колесов вважає, що стать – це узагальнена характеристика індивіда (людини, істоти), що об'єднує всі властивості його організму і психіки, важливі для продовження роду»[82].

Ще в стародавній філософії, що дійшли до нас фрагментами філософських і літературних творів, з яких можна припустити, що для

всього періоду античності характерне визнання нерівної цінності чоловіка і жінки, що мотивувалося їх «різною природою» [10]. Це в свою чергу, впливало і на систему виховання: діти різної статі виховувалися з урахуванням поділу соціальних ролей: хлопчик – воїн, мисливець, дівчинка – кухарка, помічниця [10].

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дозволяє представити історичні тенденції і підходи до виховання хлопчиків і дівчаток в різні історичні періоди (табл.1.1)[48].

Таблиця 1.1. –Історичний аспект статевого виховання

<i>Платон Афіський</i>	Висловлювався за спільне навчання, вважав, що жінки здатні виконувати будь-які обов'язки. Платон пропагував ідею рівноправності статей. Протиріччя міститься у тому, що він вважав жінку нижчою істотою, а любов до неї – тваринним почуттям, зумовленим необхідністю розмножуватися [36].
<i>Аристотель</i>	Дотримувався ідеї роздільного навчання хлопчиків і дівчаток. Аристотель вважав, що чоловік і жінка мають різну природу, володіють різними знаннями і вміннями. Призначення жінки полягає у дітинародженні і веденні домогосподарства [30].
<i>Ж.-Ж.Руссо</i>	Вважав, що хлопчиків і дівчаток слід виховувати в різних умовах. Жан-Жак Руссо стверджував, що жінці слід бути сором'язливою, хитрою, кокетливою, чоловікові – відвертим, прямим, старанним. Він виступав проти того, щоб дівчат вчили тільки веденню домашнього господарства і вихованню дітей. Французький філософ підкреслював, що природа, яка подарувала жінці витончений розум, потребує, щоб жінка мислила, мала свою думку і виявляла турботу про свій розумовий розвиток [5].
<i>Дж.Локк</i>	Англійський філософ вважав, що система виховання повинна бути орієнтована на дітей знаті, а саме, на джентльмена, виховання якого здійснюється під наглядом спеціально підготовленого вихователя у домашніх умовах. Чоловікам він радив вчити латинську, англійську, французьку мови, географію, математику, філософію. У вихованні леді пріоритет надається формуванню світських вмінь –

	танців, співів, мистецтва[45].
Я.А.Коменський	Стояв на позиції роздільного навчання хлопчиків і дівчаток, але не находив «підстав», щоб повністю відлучити слабку стать від наукових занять. Навчання в академії розраховувалось тільки на хлопчиків[45].
Й. Песталоцці	Виступав за спільне навчання. Песталоцці вважав, що сутність виховання – у поступовому розвитку природних здібностей відповідно законам розвитку дитини [46].
К. Д. Ушинський	Виступав за рівноправність чоловіків і жінок, стояв на позиціях спільного виховання дітей обох статей[10].
А.С.Макаренко	Основна мета статевого виховання – формування гармонійних відношень між чоловіками і жінками у родині (у чоловіків – глибокої поваги до жінки; у жінок – поваги до себе і своєї жіночності) [10].
В.О. Сухомлинський	Підкреслював необхідність статевого виховання хлопчиків і дівчаток на основі гармонії і взаємоповаги. Дотримувався позиції патріархального розподілу статевих ролей: юнаки повинні виховуватися як майбутні чоловіки, захисники; дівчата – отримувати жіноче виховання [43,44].

Таким чином, кожний історичний період в залежності від соціально-політичних умов характеризується своїми стереотипами, моделями поведінки, тощо. І.С.Кон зазначає, що «гендерна проблематика історично пов'язана з поступовим визнанням культури, а потім і наукою множинності індивідуальних відмінностей» [25, С.27-33].

Аналізуючи використання нової гендерної термінології і статевої ролі підходу до визначення понять «стать» і «гендер» можна виділити дві тенденції протиставлення і розведення понять в одних роботах «гендерний» і «статевий» як нерівнозначних і використання їх як понять-синонімів в інших роботах. Беручи до уваги точку зору І.С.Кона[28, С.56-58], який вважає, що у вузькому розумінні «гендер» – це соціальна стать, соціально детерміновані ролі ідентичності і сфери діяльності чоловіка і жінки, які залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства»[82], ми будемо

дотримуватися думки, що під «гендером» розуміється соціальна стать людини, що формується в процесі виховання особистості і включає в себе психологічні, соціальні та культурні відмінності між чоловіками (хлопчиками) і жінками (дівчатами), а відповідні властивості і відносини будемо називати гендерними»[82].

Проблеми гендерного виховання хвилюють сьогодні велику кількість дослідників. Вивчення гендерного виховання дітей має не тільки теоретичне, але й величезне практичне значення для суспільства. Значний внесок у розробку проблем гендерного виховання внесли І.С.Кон (вивчення статі та сексуальності), А.В.Мудрик (проблеми соціалізації). Теорії гендерного виховання: ідентифікації, статевої типізації, когнітивного розвитку, соціальних очікувань свідчать про те, що ідеї гендерного виховання виникли давно. Аналіз історичних джерел, сучасних досліджень щодо проблеми гендерного виховання дітей свідчить про необхідність вивчення потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, варіативність в оволодінні гендерним репертуаром, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності [20].

У словнику поняття «гендерне виховання» трактується як «процес придбання індивідом культурної системи гендеру того суспільства, в якому він живе, своєрідне суспільне конструювання розходжень між статями» [82].

Під гендерним вихованням Газізова Н.Б. розуміє процес, за допомогою якого людина навчається моделям поведінки в суспільстві, цінностям і т.ін., відповідним поняттям «чоловіче і жіноче» [23].

Таким чином, анатомічні та біологічні відмінності, що зумовлені статевими особливостями хлопчиків і дівчаток є лише передумовами для пояснення потенційних розходжень можливостей у їх психиці. Ці відмінності формуються під впливом соціуму, найближчого оточення, засобів масової інформації; цінностей і традицій суспільства тощо. Гендерне виховання у такому разі є відображенням рівня оволодіння

підростаючим поколінням культурою статевих стереотипів у певному культурному середовищі.

1.2. Особливості гендерної ідентифікації

Метою гендерного виховання є формування ідентичності і оволодіння гендерної роллю і розглядається як засвоєння та активне відтворення індивідом системи знань, норм, цінностей, в результаті якого він опановує соціальною роллю людини [19, 24, 25, 37].

На думку Гусевої Ю.С., основними аспектами гендерного виховання є присвоєння (процес засвоєння соціального досвіду) і опредметнення (процес відтворення соціального досвіду). У межах гендерного виховання дослідниця під присвоєнням розуміє те, «що з самого початку життя дитина засвоює, що означає бути хлопчиком і дівчинкою, чоловіком і жінкою; опредметнення – це реалізація на практиці засвоєних гендерних схем» [82].

Гендерні схеми спонтанно групуються на чоловічі і жіночі [21]. Ще у ранньому віці дитина засвоює свою приналежність, але ще не усвідомлює зміст чоловічності або жіночності. Дорослі формують у дитини її гендерну роль на основі прийнятих стереотипів; орієнтують її розуміння, що означає бути хлопчиком чи дівчинкою. З моменту надходження в освітній заклад (дитячий садок, школа, університет) хлопчики і дівчатка знаходяться під впливом нових вихователів-педагогів. Більшою мірою саме ці вихователі не лише передають дітям знання, уміння, навички, але й сприяють формуванню світогляду дітей і розподілу обов'язків на чоловічі і жіночі. Саме педагоги, які щодня спілкуються з дітьми, є основними «агентами» гендерної соціалізації [1, С.47-52].

У.М.Макдональд: «освіта переносить певний генетичний код, за допомогою якого закріплюється гендерна ідентичність і гендерна роль

індивіда. У деяких ситуаціях дорослі люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей і моделей та засвоєння нових»[40].

Батьки привносять становлення дитини ціннісні орієнтації своєї статі. Так, душевність, емоційність, ніжність більшою мірою притаманні жінці; натомість – сміливість, рішучість, ознаки мужності – передаються особами чоловічої статі. Первинне соціальне середовище, яке складають батьки, близькі дорослі, брати і сестри, зв'язують дитину з навколишнім світом. Для дітей дошкільного віку саме батьки мають ідентифікаційні характеристики, більш за все спонукають до ідентифікації.

Безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків і жінок, зовнішніми відмінностями в одязі і манері поводити себе формує у дитини стереотипи чоловічності та жіночності. Дитина несвідомо наслідує дорослих: форми поведінки, які є корисними для оточуючих, стереотипну поведінку батьків, що є іноді навіть шкідливою соціальною звичкою. Більш того, дитина вносить «символи мужності» в сюжет гри. Нерідко індивідуальні особливості людини дитина приймає за ознаки, властиві протилежній статі. Дошкільник засвоює уявлення про те, як виглядають та як поведуться чоловіки чи жінки, потім визначає себе як хлопчика чи дівчинку, після чого з'ясовує свою гендерну ідентичність і намагається відповідним чином узгодити власну поведінку.

Величезну роль у формуванні гендерної приналежності відіграють дорослі. Саме вони заохочують дітей до проявів стереотипної для певної статі поведінки: хлопчиків засуджують за фемінну поведінку, а дівчаток за мускулінну. Хоча дитина спочатку вчиться розрізняти статеві зразки поведінки, потім копіює відповідні правила і інтегрує цей досвід, створюючи власний образ.

«Виключно важливим універсальним агентом» гендерної ідентифікації є суспільство однолітків (І.С.Кон). Незважаючи на зміну соціальних умов, думки дітей про однолітків протилежної статі

відображають традиційні установки дорослих. Підкріплення однолітків нагадує дітям про стереотипні приписи, про які вони вже мають уявлення. Оцінюючи статуру і поведінку дитини у світлі своїх, значно жорсткіших, ніж у дорослих, критеріїв мужності і жіночності, однолітки тим самим підкреслюють, зміцнюють або навпаки, ставлять під питання її статевоїдентичність. Діти, які їм не відповідають, сприймаються скоріше з підозрою, ніж з розумінням» [8, С.69-82].

Ідентифікація відбувається через оцінку іншими поведінки дитини. На поведінку хлопчиків однолітки впливають сильніше, ніж на поведінку дівчаток. При цьому діти обох статей орієнтуються на думку однолітків і в більшій мірі наслідують хлопчикам. Вплив стереотипів на поведінку дітей є настільки сильним, що в суспільстві однолітків, щоб не викликати засудження, діти вибирають іграшки, відповідні стереотипам ігор хлопчиків і дівчаток, хоча на самоті можуть користуватися будь-якими іграшками. Традиційно вважається, що в процесі виховання хлопчики перебувають у більш складному процесі, ніж дівчатка. На думку дослідників, це відбувається завдяки тому, що вихователі, як правило, жінки, а це зумовлює недостатню кількість чоловіків для ідентифікації. Більш того, чоловічий рольовий набір обмежений і жорстокий, а «фемінне» виховання не підтримує прояв «чоловічої» поведінки (незалежної, ініціативної, активної і т.ін.) [2,3].

Однак менша цінність жіночого у суспільстві затруднює розвиток позитивної Я-концепції дівчинки. Приналежність до соціальної групи, що володіє меншими можливостями і владою, сприяє появі проблеми зі становленням жіночої ідентичності, особливо якщо у дівчинки розвинені високі соціальні здібності і здатність до лідерства [37, С.58-71].

Всі дослідники одностайні в думці про те, що в перші сім років життя формуються всі базові шари психіки особистості, які суттєво впливають на подальший розвиток дитини [24]. Ми дотримуємося думки Д.І.Ісаєва, В.Є.Кагана, І.С.Кона, які вважають, що «статева ідентифікація – перший

етап процесу гендерного виховання, у ході якого дитина починає зараховувати себе до однієї з статі. В результаті статевої ідентифікації формується статева ідентичність. Оскільки статева ідентичність – аспект особистісної ідентичності, то невірно говорити про статевоїдентичність раніше, ніж дитина опановує категорією Я, тобто зазвичай в три роки»[82].

У динаміці статевої ролі і статевої ідентичності у дошкільнят можна виділити три основні періоди: статевої відмінності, номінативний період, статевої рольова ідентифікація. Первинна статева ідентичність приблизно припадає на 3 роки, а у 5-6 років формується система статевої ідентичності. Тому до 5-6 років, поки не сформувалася система статевої ідентичності, її формуванням легше управляти в ході виховання, що визначає самовіднесення дитини себе з іншими людьми, статевої рольову типізацію поведінки і переживання. Але після 5-6 років виховні впливи на окремі сторони системи статевої ідентичності вже набагато менш ефективні. Тому похибки виховання на попередніх етапах розвитку виправляти стає все важче [37].

Як зазначалося вище, гендерна ідентичність – особливий вид «соціальної ідентичності, існуючий у самосвідомості людини в єдності з поданнями про професійний, сімейний, етичний, освітній та ін. статус чоловіка або жінки в суспільстві»[50, С.48]. Гендерну ідентичність поділяють на зовнішню і внутрішню. Зовнішня виявляється у стилі одягу або манері поведінки. А внутрішня визначає принципові змістовні відмінності у стереотипах мужності і жіночності [50].

Радіна Н.К. розглядає гендерну ідентичність як «базову структуру соціальної ідентичності самосвідомості, яка характеризує людину з точки зору її належності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш значущим є те, як сама людина себе категоризує»[66].

Таким чином, у дошкільньому віці формується система потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій і певних способів статевої поведінки,

намічаються відмінності у хлопчиків і дівчаток у деяких їх особистісних якостях [37].

Репіна Т.А. виділяє три етапи гендерного розвитку в дошкільному віці:

I етап – первинна гендерна ідентифікація (дитина розрізняє чоловіків і жінок, визначає характерну для кожної статі поведінку, зараховує себе до певної статі);

II етап – формування гендерних переваг у різних сферах діяльності і життя (цей етап пов'язаний з першим, оскільки для виникнення перших гендерних переваг, дитина повинна знати, в чому полягають відмінності в поведінці людей різної статі);

III етап – оволодіння поведінкою відповідно до статево-рольових стандартів, «формування психічних статевої здібностей (другий і третій етапи можуть співіснувати разом)» [37, 38].

Важлива роль у розвитку ігрової діяльності дітей 3-4 років належить конструюванню з великого будівельного матеріалу. Хлопчики цього віку, спочатку під керівництвом вихователя, а потім самостійно охоче конструюють для колективних ігор. Пропонуємо сконструювати велику машину, літак, пароплав, вагон поїзда і т.ін. Хлопчики раді, що їм доручено «важку» роботу: «підвезти» матеріал на машинах, встановити основні великі деталі і т.ін.

Часто дорослі засуджують поведінку хлопчиків, коли вони бігають, кричать, граються у війну. Але ми враховуємо, що хлопчикам фізіологічно потрібно більше простору для ігор, що в грі вони розвиваються фізично, вчаться регулювати свою силу, гра їм допомагає розрядити накопичену енергію, і тому не перериваємо їхньої гри, а лише направляємо ігри хлопчиків в потрібне русло.

Відносно машинок не варто думати, що вони можуть бути цікаві лише хлопчикам. Педагогам важливо дати знання про техніку і хлопчикам,

і дівчаткам. У дошкільному віці технічні іграшки формують у дитини здатність до винахідництва і технічного конструювання.

Гра в машинки дає уявлення: про правила дорожнього руху і основи водійської етики; про призначення різних машин, про відмітні ознаки моделей.

Якщо хлопчик іноді грає в ляльки, а дівчинка розбирає машинку або обожнює конструктор, немає ніяких патологій, це етап, який може виявитися корисним для формування певних рис – дбайливості у хлопчика, цікавості і розвитку логічного мислення у дівчинки.

Не менш важливим завданням, яке ми вирішуємо при вихованні дітей 3-4 років, є внесення в середовище різних маркерів з акцентом на гендерну ідентичність, і доповнення середовища специфічними матеріалами для дівчаток і хлопчиків, щоб маленька дитина мала можливість багаторазово підтверджувати те, що вона – дівчинка, а він – хлопчик.

Оволодінню досвідом чоловічої та жіночої поведінки в господарсько-побутовій діяльності сприяють трудові доручення, які так само розподіляються залежно від статі дитини: хлопчики виконують роботу, пов'язану із застосуванням фізичної сили, дівчата – з акуратністю.

Враховуючи, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є ігрова, то особливості гендерних відносин дітей виявляються найбільш яскраво в грі (табл.1.2).

Таблиця 1.2.- Характеристика ігор хлопчиків і дівчат

Ігри хлопчиків	Ігри дівчат
Кількість учасників	
Велика група	2-3 особи
Просторові характеристики	
навулиці	в приміщенні
значна площа	невеликий простір
динамічність	
рухливі	спокійні
переважають фізичні контакти	уникнення зіткнень і поштовхів

лідерство	
встановлюється за допомогою фізичної сили	встановлюється за допомогою вербальних переговорів
фізичні невдачі викликають сміх інших учасників	фізичні невдачі не викликають сміх інших учасників
Високий рівень конкурентності	Низький рівень конкурентності
емоції	
часті прояви агресії	рідкі прояви агресії
активна демонстрація емоцій, переважно позитивних	ігри тихі і спокійні
прояв хуліганства	хуліганство не виявляється
атрибути	
командні ігри	рольові ігри
машинки, лук зі стрілами, рушниця, шпага і т.ін.	ляльки, балетне плаття, одяг

Таким чином, ігри хлопчиків передбачають фізичні контакти, конкуренцію один з одним. Крім того, вони проявляють агресію по відношенню до партнерів по грі і до атрибутів ігор. М.Ф.Будіянський пояснює таку поведінку так: «Прагнення хлопчиків піддавати предмети різноманітним випробуванням під час ігор – підпалювати, бити і плавити, значимим моментом в таких процедурах для дитини виявляється відчуття власної влади над речовиною предметного світу, а агресія є одним із простих способів досягнення домінування в групі»[14].

Ігри дівчаток тихі і спокійні, з невеликою кількістю учасників, в угрупованнях, домінантна структура яких є більш розмитою: дівчатка не так проявляють владність, але й не хочуть підкорятися, вони також менш конкурентні і згуртовані. Якщо звернути увагу на рольове поводження в іграх, то спостерігається, що хлопчиків залучають ролі героїчного та професійного характеру, а дівчаток – найчастіше ролі, пов'язані зі школою, сім'єю, мистецтвом. Мак Лойд такі вибори в іграх пояснює тим, що дівчата наслідують людям, яких вони бачать у реальному житті, а хлопчики – вигаданим персонажам. Це пов'язано з проявом ролі партнера, тобто в іграх дівчаток партнер по грі знає, що треба робити, хлопчиків ж

привертають більше важкі ситуації, коли напарник і він може не знати як себе вести в грі, що створює атмосферу ризику. Спостерігаються відмінності за характером активності та інтересів. Хлопчики частіше дівчат займаються спортом і в основному цікавляться ним же; дівчинки більш схильні до романтики, але їх інтереси ширше інтересівхлопчиків, дівчаток цікавлять ігри та іграшки протилежної статі ненабагато менше, ніж свого.

Статеві відмінності виявляються і у мові. За спостереженнями Ліпера, в мовному стилі дівчаток під час спілкування використовується більше кооперативних слів і виразів (об'єднуючих себе і партнера), довгих конструкцій. Вони реагують на слова партнера, ставлять питання і приєднуються до сказаного. Мова хлопчиків характеризується домінантністю, великим напором, використанням наказового способу, наказів, заборон, що, на їхню думку, допомагає їм бути владними та незалежними.

До 7 років настає гендерна константність дитини. Вона повністю розуміє приналежність до чоловічої або жіночої статі, і цей факт не змінити в залежності від ситуації або особистих бажань. Вони розуміють, що стать дитини не залежить від одягу, який вона носить або від іграшок, якими вона любить гратися. Починає зростати інтерес до протилежної статі [24].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу точка зору І.С.Кона, який відзначає, що гендерна ідентичність не дається дитині з народження автоматично, а виробляється в результаті складної взаємодії її природних задатків з відповідною соціалізацією, «типізацією», або «кодування». Активним учасником цього процесу є і сам суб'єкт, який приймає або спростовує соціальні ролі та моделі поведінки, які пропоновані йому. Можливі й випадки «перекодування» або «перевстановлення» гендерної ідентичності з чоловічої на жіночу і навпаки; в просторіччі це називається зміною статі [24].

Аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що статус майбутніх чоловіка чи жінки набувається дитиною при народженні, а потім в процесі виховання дитина навчається використовувати ту чи іншу роль. Але існуючі в суспільстві стереотипи справляють великий вплив на дітей. «Гендерні стереотипи формуються, як вважають дослідники, починаючи з раннього дитячого віку. З моменту свого народження дитина стає об'єктом впливу гендерної системи – у традиційних суспільствах відбуваються символічні пологові обряди, що розрізняються в залежності від того, якої статі народилася дитина; колір одягу, колясок, набір іграшок новонародженого також визначаються його статтю. У процесі виховання сім'я (в особі батьків і родичів), система освіти (в особі педагогів), культура в цілому впроваджують у свідомість дітей гендерні стереотипи, що формують певні правила поведінки і створюють уявлення про те, хто є «справжній чоловік» і якою повинна бути «справжня жінка» [40].

У будь-якій культурі показником глибоких внутрішніх змін суспільства, етнічної свідомості і самосвідомості її представників є динаміка гендерних стереотипів, оскільки сімейно-шлюбні відносини найбільш схильні до регуляції традиційними нормами культури. У повсякденному житті гендерні стереотипи керують нашою поведінкою. Так, батьки обираючи іграшку дитині, як правило, орієнтовані на покупку ляльки, набору посуду, приладдя для шиття і т.ін. дівчинці, а машинки, зброї або конструктора – хлопчику. Поступаючи саме таким чином, вони ґрунтуються на гендерних стереотипах, установках. Гендерні стереотипи являють собою спрощення, яке стосується чоловіків і жінок. Такі представлення універсальні в межах даного суспільства і засвоюються в процесі соціалізації. Будучи спрощеними, стереотипи можуть обмежувати бажання і вподобання не тільки цілої групи (не всі дівчатка хочуть мати ляльку), але й є неприйнятними кожним індивідом.

До середини минулого століття гендерна ідентичність орієнтувалася на біологічну стать і пов'язувалася з фемінністю, або з маскуліністю. Типово

чоловічий образ включав набірмаскулінних рис, пов'язаний з соціально необмеженим стилемповедінки, раціональністю, активністю, ефективністю. Традиційний жіночий образ, навпаки, асоціювався з фемінними рисами, які включають ніжність, соціальні і комунікативні уміння, емоційність. В порівняльному аспекті чоловікам приписувалося більшепозитивних якостей, ніж жінкам (І.С.Кон, Г.Крайг) [27,29].

У контексті дослідження вважаємо за потрібне дати визначення понять «маскулінність, фемінність». Так, аналіз джерел дозволяє констатувати багатовимірність понять «маскулінність» і «фемінність»(табл.1.2.).

Таблиця 1.2.

Трактування термінів «маскулінність, фемінність»

Дослідник	Трактування терміну
А.В.Петровський, М.Г.Ярошевський	«нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок»
Т.В.Бендас	«набір особистісних і поведінкових якостей, відповідних стереотипу «справжня жінка (чоловік)» [6]
І.С.Кон	«... нормативні еталони мужності (жіночності)» [26, С.34]

Аналіз теорії показав, що гендерне виховання передбачає цілеспрямовану педагогічну діяльність в контексті самого життя дитини, її загальний розвиток, її взаємини з дорослими й однолітками як своєї, так і протилежної статі, а педагог, який здійснює гендерне виховання дітей, повинен мати прагнення змінити в кращу сторону загальний розвиток, вихованість хлопчиків і дівчаток, розвивати сутнісні сили дитини, її потенціал чоловічої чи жіночої індивідуальності, направляти на оволодіння гендерними ролями і культурою взаємин між статями, відповідних очікуванням суспільства, а також «формувати прагнення

дитини до гендерного самопізнання, самореалізації та розвитку своєї неповторної гендерної індивідуальності»[40].

Зміст гендерного виховання дітей дошкільного віку розуміємо як цілеспрямований процес педагогічного супроводу життєдіяльності дошкільника, що передбачає накопичення «соціального досвіду виконання гендерних ролей, усвідомлення себе як представника певної статі з позиції духовно-моральних цінностей» [40].

Під вихованістю розуміється ступінь відповідності особистісного розвитку дитини поставленій педагогами меті. Український педагогічний словник трактує «вихованість» не тільки як уміння поводитися в суспільстві, володіння хорошими манерами, правильною мовою, умінням спілкуватися з оточуючими людьми в різних ситуаціях і т.ін., але й внутрішню культуру людини, відтворену в її світогляді.

Вихованість – інтегративна властивість особистості, що являє собою сукупність особистісних якостей, які в узагальненій формі відображають систему соціальних відносин, особистісних уявлень і досвіду у виконанні гендерних ролей на основі емпатії, самоповаги, взаємоповаги.

1.3. Стан організації гендерного виховання у закладах дошкільної освіти

З метою вивчення стану врахування основ гендерного виховання в сучасному освітньому процесі дошкільного закладу ми провели діагностичну роботу. Так, опитування та анкетування вихователів Каховського ясла-садку № 9 «Оленка» Каховської міської ради засвідчили, що 68% педагогів ЗДО вважають актуальною проблему статево-рольового виховання дітей; 43% можуть пояснити значення дефініцій статевого виховання, зокрема понять «стать», «гендер»; близько 45% вважають за необхідне в процесі виховання дітей враховувати стать, гендер дитини; 38% цілеспрямовано проводять роботу щодо статево-рольового виховання; 58% чітко диференціюють ігри, які пропонуються дівчатам, хлопцям; 12% обізнані у працях дослідників щодо статево-рольового виховання дітей; 38% вважають необхідним підвищити свої знання з даної проблеми (рис.1.2).

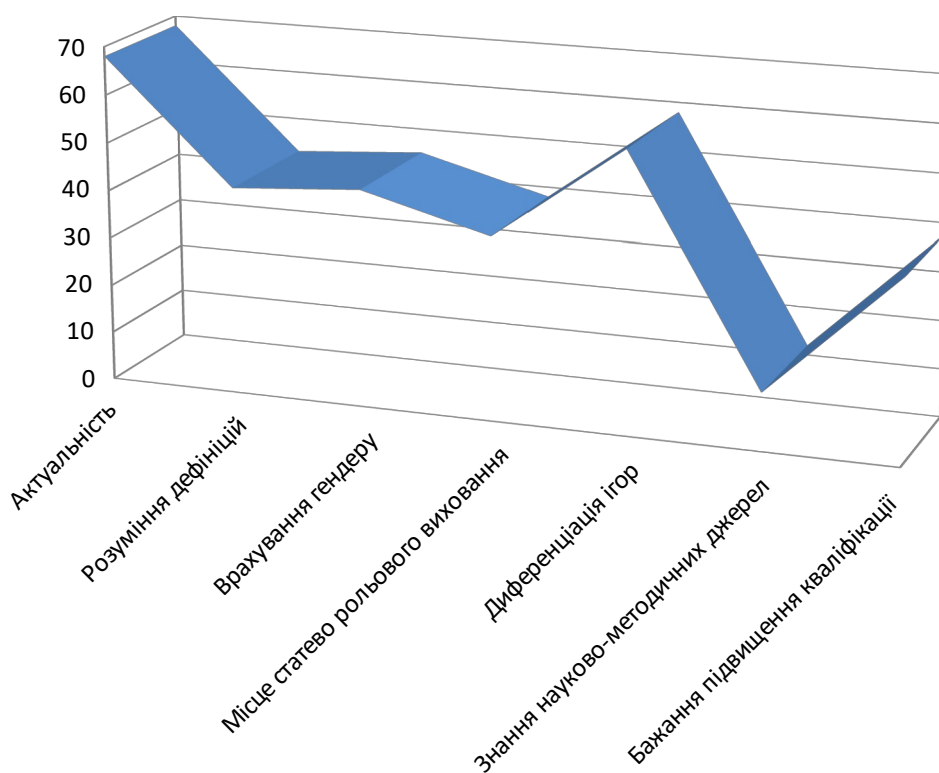


Рис.1.2.-Аналіз даних, отриманих у процесі опитування педагогів ЗДО щодо гендерного виховання дітей

В результаті анкетування батьків, ми побачили, що на питання: «Чи вважаєте ви, що дівчинку і хлопчика треба виховувати по-різному?», 69% батьків відповіли: «так», але при цьому тільки 16% батьків знають, як це робити, 15% батьків відповіли, що виховують однаково.

Для виявлення проявів статево рольової поведінки дітей ми використовували метод спостереження та методику Н.Смольникової, Н.Шинкарьової «Мужність-жіночність» для виявлення статево рольової поведінки та якостей мужності та жіночності.

У результаті відповідей на 15 питань, за допомогою відповідного наочного матеріалу (ілюстрацій, предметів) дитина обирає картинку, які відповідають стереотипам її поведінки. При обробці даних ми спиралися на авторську інтерпретацію Л.Г.Єлісеєвої: 0-5 балів – якості мужності (жіночності) слабо виражені; 6-10 балів – середній ступінь вираженості якостей мужності (жіночності); 11-15 балів – яскравий прояв якостей мужності (жіночності).

Зміст питання	
З ким бажаєш проводити свій вільний час?	
1. З хлопцями	а) з дівчатами
Які іграшки знадобляться (або обирав) для гри?	
2. Автомат, машинки	б) ляльки, посуд
Що найбільш відповідає твоїй поведінці?	
3. Вивчення нової місцевості	в) догляд за малечою
У кого з дорослих бажаєш перейняти досвід?	
4. У тата – ремонтувати машину, лагодити меблі	г) у мами – готувати їжу, тістечка
Що будеш робити в ситуації, якщо побачиш злого собаку?	
5. Візьмеш хворостину та самостійно пройдеш повз злого собаки	д) покличеш дорослого та з ним пройдеш повз злого собаки
Тобі дозволили взяти на свій вибір будь-яку коробочку з предметами, яку б взяв ти?	
6. З гайками, болтами, цвяхами	є) з бусами, браслетами, різними

	прикрасами
Чому б ти хотів навчитися?	
7. Випилювати, ремонтувати, конструювати	ж) шити, вишивати, плести коси
Яку б рубашку, блузку хотів би об'ягнути?	
8. Просту на гудзиках	з) зкружевними ґудзиками
По якому місточку хотіла б пройти через швидку річку?	
9. По вузькому	і) по широкому
Під час гри м'яч впав у глибоку канаву, що ти зробиш?	
10. Будеш намагатися його дістати самостійно	к) попросиш допомогти тобі будь-кого з дорослих
Чим будеш займатися у вільний час?	
11. Підеш грати у хокей або збирати кубок Рубіка	л) малюванням, співом, танцями
Ви з друзями вирішили поділитися на дві групи та пограти в різні ігри, з ким побажаєш залишитися?	
12. З тим, хто грає у рухливі ігри, воєнні ігри	м) з тим, хто грає у спокійні ігри, наприклад «Доньки-матері»
У магазині тобі дозволили вибрати з переліченого списку будь-яку іграшку, яку ти візьмеш?	
13. Конструктор «Лего»	н) хатку для ляльки Барбі
Якщо б ти опинився у лісі на відпочинку, чим би ти зайнявся?	
14. Рибалкою або будівництвом шалашу	о) плетінням вінків або збиранням квітів
Яка книга в картинках тобі більше подобається?	
15. Автомобілі	п) вишивка бісером

Згідно з ключем до методики, виявлено якості: жіночності (відповіді, які відповідають а,б,в,г,д,е,ж,з,і,к,л,м,н,о,п) та якостей мужності (відповіді, які відповідають: 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15).

Результати усвідомлення своєї статевої приналежності і ставлення до своєї статі свідчать про те, що 30% дівчаток і 31% хлопчиків мають низький рівень уявлень про відмінності хлопчиків і дівчаток. 54% опитаних дівчаток і 47% хлопчиків показали середній рівень усвідомлення своєї статевої приналежності, який характеризується частковими уявленнями про свою гендерну роль, невпевненістю в знаннях гендерних стереотипів, норм поведінки відповідно гендерних якостей, не чітко

орієнтуються на образ, що відповідає статі. Разом з цим, 16% дівчат і 22% хлопчиків чітко аналізують статеві відмінності, як зовнішні, так і поведінкові.

Таким чином, можна зазначити, що існують проблеми гендерного виховання, які потребують створення розвивального середовища як у закладі дошкільної освіти, так і у родинному колі. Незважаючи на те, що дитина залучається до різних видів діяльності: ігрової, трудової, навчальної, у неї досить слабо відбувається формування статевої самосвідомості. Необхідним є створення умов для реалізації моделі гендерного виховання, враховуючи всіх суб'єктів освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Складові гендерної освіти дошкільників

Гендерний підхід у педагогіці передбачає повагу до прояву дитиною своєї ідентичності. З одного боку, це сприяє розвитку надалі у людинивміння свободи вибору, самореалізації; з іншого – формує гнучкість, толерантність, варіативність у виборі моделей поведінки [50].

Гендерний підхід орієнтований на ідею рівності незалежно від статевої приналежності. В основі цього підходу лежить прийняття того, що першопричиною психологічних характеристик поведінки і соціальних ролей є не біологічна стать, а значить, традиційна система статевих ролей не визначає поведінку і домагання особистості. Розуміння і прийняття гендерної політики дозволяє як чоловікам, так і жінкам оцінювати свої можливості, визначати перспективи життєдіяльності, реалізовувати особистісні ресурси, не зважаючи на гендерні стереотипи.

Гендерний підхід «в будь-якій сфері припускає, що відмінності в поведінці і вихованні чоловіків і жінок визначаються не стільки їх фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, скільки соціально-культурними чинниками»[83]. Такий конструктивістський підхід припускає відмову від «негативних гендерних стереотипів: раз вони не вроджені, а сконструйовані суспільством, значить їх можна змінити, змінюючи свідомість суспільства. Гендерний підхід у педагогіці враховує реалії сучасного життя, тобто враховує те, що кожний історичний період часу, а також соціально-політичні умови мають свої стереотипи, моделі поведінки, регульовані культурними нормами конкретного історичного періоду»[83]. Як підкреслює І.С.Кон, «гендерна проблематика історично

пов'язана з поступовим визнанням культури, а потім і наукоюмножинності індивідуальних відмінностей»[25, С.27-33].

Аналіз психолого-педагогічної літератури і досліджень дозволив узагальнити і представити зміст гендерного виховання у вигляді наступних компонентів.

Комунікативно-поведінковий компонент: поведінка і спілкування відбуваються згідно з прийнятими в суспільстві нормами гендерної культури. Це обширна і різноманітна сфера дій, моделей поведінки, які засвоює дитина з раннього віку. Даний компонент містить у собі:

- знання правил поведінки, норм, звичаїв, які вироблені в процесі суспільного розвитку;
- вміння будувати свою поведінку відповідно до емоційного стану інших;
- встановлення відносин співробітництва з особами різного віку;
- не дотримання розподілу на специфічні жіночі та чоловічі дії;
- доброзичливі відношення з дітьми різної статі;
- розуміння відмінності у специфічних фемінінних і маскулінінних якостях;
- вміння керувати своїми емоціями в конфліктних ситуаціях;
- дотримання гідної поведінки і безконфліктної взаємодії з людьми різної статі.

Пізнавальний компонент: становлення системи соціальних уявлень і знань елементів гендерної культури. Передбачає сформованість кола знань про навколишнє середовище, про систему соціальних відношень, про гендерні зразки. Даний компонент реалізується в значній мірі в процесі виховання. Дитина шукає і засвоює інформацію за власною потребою та ініціативою щоб розширити, поглибити, уточнити своє уявлення про світ; норми та правила взаємин у сім'ї, групі дитячого саду, на вулиці, в інших громадських інститутах і відповідно до особливостей культури конкретного гендеру. Даний компонент містить у собі знання:

- про відмінності у поведінці дітей різної статі;
- про фізіологічні відмінності людей чоловічої і жіночої статі;
- про родину як соціальну групу людей різного віку та статі, яких об'єднує сімейні відношення;
- про функції, відношення, особливості поведінки членів сім'ї;
- про важливість дружби, взаємоповаги між дітьми різної статі;
- про відмінні зовнішні ознаки і специфіку фізичної будови хлопчиків і дівчаток;
- про відзнаки в одязі, зачісках, вчинках, інтересах дітей різної статі;
- про комунікативні, трудові, економічні, виробничі, репродуктивні функції дорослих.

Ціннісний компонент, який включає гуманність, доброту, гідність, самопізнання, повагу, любов до людей, є чинником формування системи соціальних уявлень і певних гендерних зразків. В.Т.Фоменко виділяє такі види цінностей: суто особисті, цінності рідного вогнища (батьки, брат, сестра, ставлення в сім'ї), цінності близького оточення (дім, дитячий заклад, школа, рідний край і т.ін.); загальнолюдські цінності (планета, цивілізація минулого і т.ін.).

Р.Ф.Чумічева виділяє:

- «гуманістичні цінності (цінність людини як особистості);
- культурно-пізнавальні (пізнання людиною світу культури, її уявлення про загальнолюдські цінності);
- моральні цінності (уявлення, знаки, норми, символи, що регулюють дії людини за допомогою норм, правил);
- естетичні (почуттєві цінності, представлені естетичними смаками, цінностями, ідеалами).

Це ціннісні орієнтації, які визначають вибіркоче ставлення дитини до цінностей суспільства»[40].

Емоційний компонент: здатність дитини до емпатії, емоційної стабільності, гендерної толерантності. Даний компонент містить у собі:

- прояв почуття співпереживання, співчуття у взаєминах з дітьми;
- прийняття ситуативних станів, які не є характерними для поведінки особи певної статі;
- бажання та прагнення бути схожим на справжніх чоловіків і справжніх жінок;
- вміння приймати людей такими, які вони є;
- облік цілей і інтересів всіх сторін, прояви взаємоповаги;
- прояви емпатії, децентрації;
- розуміння емоцій, пережитих іншими людьми [23].

С.М.Савченко у своєму дослідженні запропонувала модель гендерно-орієнтованого середовища формування гендерної вихованості дітей(рис.2.1).

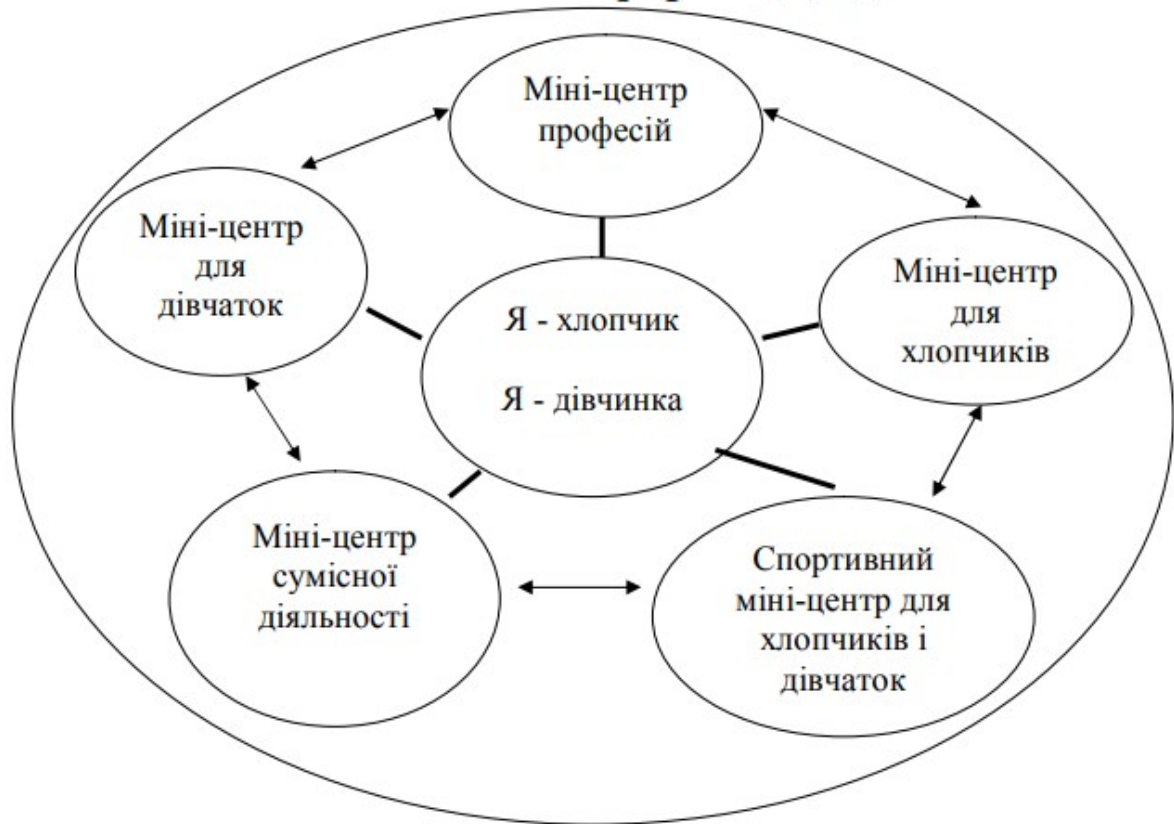
Уявімо більш докладний опис реалізації методичного забезпечення формування статевої поведінки дошкільника.

1. Створення розвиваючого предметно-просторового середовища, відповідного до гендерних інтересів вихованців:

- Центр «Чоловічої і жіночої праці», спрямований на формування чоловічих і жіночих умінь.
- Центр «Уроки ввічливості та етикету», що включає атрибути для самостійного програвання різних ситуацій, що вимагають знання етикету; схеми-дії, що відображають культурні зразки поведінки чоловіків і жінок.
- Центр сюжетно-рольових ігор, організований з урахуванням інтересів хлопчиків і дівчаток, що дозволяє програвати характерні для їхньої статі ролі.
- Центр краси, що сприяє виникненню бажання у дитини самостійно підтримувати в порядку свій зовнішній образ.

- Центр соціалізації, що включає атрибути для знайомства з професіями.

Засоби масової інформації, однолітки



Середовищний вплив

Рис. 2.1. Гендерно-орієнтоване середовище формування гендерної вихованості дітей

2. Організація дидактичних і сюжетно-рольових ігор у вільній діяльності дітей відповідно до статевої поведінки.

Дидактичні ігри, які сприяють формуванню когнітивної складової статевої поведінки: «Який я?», «Хто що носить», «Склади портрет», «Наші зачіски», «Хто що робить?», «Хто живе в твоєму серці?», «Мій улюблений герой», «Мама», «Настрій», «Яким я хочу бути?», «найсмівіша професія», «Характер героя», «Розмова з героєм казки», «Знайди подібності-відмінності», «Склади розповідь про ...», «Подарунки для Вані і Даші».

Сюжетно-рольові ігри, які сприяють формуванню дієво-практичної складової статеворольової поведінки: «Ляльки чекають гостей», «Я і моя сім'я», «Переїзд в новий будинок», «Поїздка сім'ї за місто», «Рятувальники», «Моряки», «Обладунки лицарів», «Салон краси», «Дитячий сад», «Школа», «Ательє», «Супермаркет», «Модельне агентство», «Дизайнерська студія», «Похід в театр», «Чекаємо гостей», «втомлена бабуся», «Веселий тато», «Ображений брат», «День народження», «Захворів малюк», «Казка навпаки».

3. Розробка та апробація освітньої програми, що забезпечує формування статеворольової поведінки у старших дошкільників в ігровій діяльності.

При реалізації даної програми діти з недостатньо сформованим рівнем уявлень про статеворольову поведінку повинні розширити свої уявлення про статево приналежність, вміти виділяти суттєві ознаки прояву маскулінних і фемінних проявів.

2.2. Організаційно-педагогічні умови гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку

Процес гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку реалізується за допомогою організаційно-педагогічних умов. Логіка нашого дослідження передбачає розгляд поняття «педагогічні умови», існуючого в арсеналі наукового знання. У філософському енциклопедичному словнику умова визначається як «те, від чого залежить щось інше (обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, станів, взаємодій), із наявності якого з необхідністю випливає існування даного явища». Тут же вказується, що найчастіше умови розглядаються як щось зовнішнє для явища, на відміну від більш широкого поняття причини, що включає як зовнішні, так і внутрішні чинники.

У педагогічній науці дефініція «умови» в найбільш загальній формі визначається як основа, наявність обставин, що сприяють досягненню поставлених цілей, або, навпаки, гальмують їх досягнення [40]. Виходячи з аналізу психолого-педагогічних досліджень, власного педагогічного досвіду, ми припускаємо, що процес гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку буде ефективним при реалізації наступних педагогічних умов:

- педагогізація батьків у питаннях гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку;
- створення ситуацій виконання гендерних ролей дітьми старшого дошкільного віку, здійснюваних з позиції духовно-морального становлення особистості;
- організація предметно-розвивального середовища, орієнтованого на гендерне самопізнання дітей старшого дошкільного віку.

Перша умова – педагогізація батьків з питань гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. Традиційно першим транслятором

соціокультурного досвіду для дитини є сім'я. Саме в родині формується розуміння гендерної ідентичності, первинних уявлень про чоловічу та жіночу ролі в сучасному світі, статевої моралі, субкультурної диференціації статей. Як стверджують дослідники, перший етап отримання гендерного досвіду дітей відбувається в сім'ї [19, 26, 27, 28, 37]. Культурні стереотипи і власний досвід стають тим підґрунтям, яким керуються батьки у вихованні хлопчиків і дівчинок. Так, батьки більш виразно ототожнюють себе з дитиною своєї статі і хочуть бути моделлю для неї. На спілкування з дітьми більш-менш явно переноситься стиль стосунків між статями, так що ставлення батьків до доньки— це завжди відношення до маленьких жінок, а матерів до синів — до маленьких чоловіків.

Оскільки мати проводить з дітьми більше часу, саме їй відводиться ключова роль у формуванні правильної гендерної орієнтації дитини. Природно, що для цього необхідними стають власні уявлення про етапи розвитку дитини, особливості кожного етапу. Гендерне виховання залежить від того, як грамотно можуть допомогти дитині в її моральному і психічному розвитку самебатьки.

Необхідність педагогізації батьків обумовлена також передумовами: хочуть батьки чи ні, вони завжди неминуче впливають на розвиток дітей; сім'я впливає на дитину через систему відносин: батьки між собою, кожен з них; сім'я служить свого роду «заломлюючим фільтром» на шляху входження дитини в гендерну культуру.

Актуальність проблеми також зумовлена потребою сучасного суспільства в високо розвиненій особистості дитини, яка формується особистістю не тільки педагога, але і батьків, що знаходить відображення в новій філософії взаємодії дошкільного закладу і сім'ї, головна ідея якої полягає в тому, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а інші соціальні інститути лише покликані допомагати їм. Зміцнення і розвиток тісного зв'язку і взаємодії різних соціальних інститутів (дитячий

садок, сім'я, громадськість) забезпечують сприятливі умови життя і виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості дитини [30,49].

Педагогізація батьків з питань гендерного виховання дітей дошкільного віку стає необхідною умовою формування особистості. Мати і батько реалізують різні моделі гендерних ролей, які не суперечать один одному. Дочка або син, таким чином, знайомляться з різними моделями поведінки у навколишньому середовищі. Вплив обох батьків на формування, становлення і розвиток хлопчиків і дівчаток необхідні [71].

Аналіз психолого-педагогічної літератури по темі нашого дослідження підкреслює необхідність навчання гендерним ролям батьків: «багатогранні ролі дружини і чоловіка, батька і матері, господині і господаря вимагають складної сукупності навичок, великого кола знань. Готовність, бажання і позитивна орієнтація на виконання специфічних для кожного члена сім'ї ролей є видимим результатом процесу гендерного виховання дитини» [71].

Перед батькам постає необхідність знаходити підходити до дітей, зважаючи не на їхні статеві відмінності, а на індивідуальність, особливості розвитку. Звичайно, від дітей очікують поведінку, яка є стереотипною, як наслідок, у них формуються гендерно диференційовані уявлення про себе, відповідні навички, що стануть у подальшому обмеженнями у поведінці.

І.С.Кон, аналізуючи сучасні уявлення про роль батьків і їх вплив на дітей, пише: «Щоб мати щиросердечний спокій і авторитет у родині чоловік повинен володіти і такими психологічними рисами, які раніше не були властиві чоловічій ролі – чуйністю і чутливістю» [50]. Також І.С.Кон, Х.В.Келлер з'ясували, що гендерні ролі матері (дружини), батька (чоловіка) для дитини виступають у декількох типах:

- як джерело емоційного тепла і підтримки, без яких дитина відчуває себе беззахисною;

- як владу;
- як зразок для наслідування чоловічих або жіночих якостей;
- як порадник, старший друг [50, 52].

На сьогоднішній момент уявлення про маскуліність і феміністичність досить суперечливими. Це зумовлюється низкою чинників, а саме:

- сучасні риси в них переплітаються з традиційними;
- сучасні погляди повніше, ніж раніше, враховують різноманіття індивідуальних відмінностей;
- вони відображають не тільки чоловічу, але й жіночу точки зору.

На підставі цього можна припустити, що найважливішими чинниками, що впливають на формування якостей мужності і жіночності у дитини виступають:

- 1) особливості ціннісних орієнтації батьків в області виховання синів і дочок, тобто знання тих якостей, які вони вважають важливими у дітей різної статі;
- 2) володіння адекватними методами виховання цих якостей;
- 3) характер спілкування, взаємин і трудового співробітництва дорослих і дітей.

У своєму дослідженні ми погоджуємося з думкою М.С.Савченко, яка під педагогізацію батьків розуміє «цілеспрямований процес затвердження в їхній свідомості знань, способів діяльності та поведінки, оцінок, що допомагають ефективно вирішувати свої педагогічні завдання: вибудовувати безконфліктні відносини; відносини любові і довіри; успішно реалізовувати соціальні ролі (сина або дочки, чоловіка або дружини, батька і матері), свідомо готувати своїх дітей до виконання даних соціальних ролей»[71].

Застосування деяких знань на практиці, здійснення гендерного виховання в сім'ї для багатьох батьків є проблемним. Тому на сучасному етапі в роботі з батьками з'являється поняття «включеність батьків» в діяльність дошкільного закладу, тобто їх активну участь в роботі

дошкільного закладу[41]. Найважливішим способом реалізації співпраці педагогів і батьків є така «організація їх спільної діяльності, в якій батьки – не пасивні спостерігачі, а активні учасники процесу. Взаємодія з батьками повинна будуватися на принципах співпраці, ознаками якої є: усвідомлення мети діяльності кожним учасником процесу; чіткий розподіл і кооперація праці між ними; особистий контакт між учасниками процесу з обміном інформацією, взаємною допомогою, самоконтролем; позитивні міжособистісні відносини»[71].

Під включенням батьків в діяльність дошкільного закладу ми розуміємо їх участь в:

- організації освітнього процесу;
- створення груп, які діляться своїм досвідом щодо гендерного виховання дітей;
- організації сучасного предметно-розвивального середовища в групах, (виготовлення дидактичного матеріалу, оновлення фільмотауаудіотек, іграшок; спільні заходи, практична допомога і т. ін.).

Показником ступеня включеності батьків у діяльність дошкільного закладу є:

- сформованість уявлень батьків про сферу педагогічної діяльності (специфіку діяльності закладів дошкільної освіти; види діяльності вихователя);
- володіння необхідними практичними вміннями та навичками виховання і навчання дітей дошкільного віку з даної проблематики;
- зацікавленість ходом та результатами освітнього процесу в групі;
- постійний зворотній зв'язок з боку батьків; надання відповідної допомоги.

Результат співпраці дітей, батьків і педагогів може бути успішним лише за умови, якщо педагоги та батьки стануть рівноправними партнерами, оскільки вони виховують одних і тих же дітей. В основу цього союзу має бути покладено єдність прагнень, поглядів на освітній процес,

вироблені спільні цілі і завдання, а також шляхи досягнення намічених результатів.

Відзначимо, що сім'я на всіх етапах життя людини відіграє домінуючу роль у виховному впливі. В якості безпосереднього соціального оточення сім'я володіє максимальними, в порівнянні з іншим будь-яким соціальним інститутом, можливостями для поступового залучення дітей до соціальних цінностей та гендерних ролей. Це стає запорукою безболісної адаптації у всіх галузях життєдіяльності: особистісній, соціальній, професійній.

Наступна організаційно-педагогічна умова гендерного виховання дітей дошкільного віку – створення ситуацій виконання гендерних ролей дітьми старшого дошкільного віку, здійснюваних з позиції духовно-морального становлення особистості дитини.

Сутність педагогічної діяльності по гендерному вихованню полягає у «створенні педагогічних ситуацій». Під терміном педагогічна ситуація ми розуміємо сукупність педагогічних умов, обставин які вимагають прийняття від дитини вірного рішення; сприяють виробленню здорового гуманного ставлення до проблем статі; товариськості та вміння встановлювати дружні, партнерські взаємини з однолітками; засвоєнню основ гендерної поведінки і культури взаємин з однолітками своєї та протилежної статі. Як важливо відзначено Столярчук Л.І., «культура взаємин хлопчиків і дівчинок, юнаків та дівчат, повинна включати ті цінності, які їм необхідно засвоїти в даному віці для забезпечення нормального повноцінного життя в майбутньому» [73].

Звернемося до поняття «гендерна роль», яку можна розглядати як прояв моделей поведінки і відносин, що дозволяє визначити приналежність індивіда до чоловічої або жіночої статі. Гендерна роль відіграє визначальну роль у процесах адаптації та саморегуляції особистості, це одна з соціальних ролей людини. Як вказує І.С.Кон, гендерна роль – це нормативні приписи, пов'язані з приналежністю до

певної статі, виконання яких забезпечує чоловічий чи жіночий статус. Дослідження останніх років (І.С.Кон, В.Є.Каган, А.С.Волович) показали, що статева роль – це цілий комплекс ролей (статеворольовий репертуар), кожна роль має свої нормативні приписи, свої моделі поведінки, що відрізняються від вимог і соціальних очікувань інших ролей цього репертуару [50, С.47-57]. Гендерна роль – набір очікуваних взірців поведінки для чоловіків і жінок. Вони завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість переломлює і засвоює у своїй свідомості і поведінці.

Всі описані в літературі ролі умовно можна поділити на

- 1) загальнотрудові (вони визначають ті галузі діяльності, які у суспільстві традиційно є чоловічими або жіночими);
- 2) родинні, які визначають норми відносин у сім'ї, поведінку батьків, дітей (в свою чергу діляться на подружні і батьківські);
- 3) сексуальні, які диференціюють відносини між ними в сексуальній сфері [31].

Важливо відзначити, що гендерні ролі залежать не тільки від культури, але і від історичної епохи. І.С.Кон відзначає, що традиційна система диференціації статевих ролей та пов'язаних з ними стереотипів маскуліності і фемінності відрізнялася наступними характерними рисами: «жіночі і чоловічі види діяльності та особисті якості відрізнялися дуже різко і здавалися полярними; ці відмінності висвітлювалися релігією і посиленнями на природу і представлялися непорушними, жіночі і чоловічі функції були не тільки взаємодоповнюючими, але і ієрархічним, жінці відводилася залежна і підпорядкована роль»[53].

Важливо відзначити, що статус майбутнього чоловіка або жінки дитина отримує при народженні, а у подальшому у процесі виховних впливів вчиться використовувати ту чи іншу роль. Багатовікова практика духовно-морального виховання дітей дошкільного віку приводить до висновку, що побудоване на любові і повазі до особистості дитини

виховання – одна з вічних національних цінностей педагогіки. Роздуми над цим найважливішим питанням містяться в працях В.О.Сухомлинського, який приділяв велику увагу вихованню у дітей таких якостей, як любов, доброта, совість, що виразилося, зокрема, в національних прислів'ях, приказках, які концентрували в собі досвід народної педагогіки [75].

У 5-7 років формується духовне становлення особистості, яке повинно починатися з формування у дитини моральних цінностей, пов'язаних із такими поняттями як чесність, чуйність, справедливість, доброзичливість, співчуття, доброта та ін. Для того, щоб у майбутньому діти вміли використовувати багатий репертуар гендерної поведінки, вже в дошкільному віці у них потрібно формувати безліч «загальних», тобто властивих обом статям, моральних якостей, що проявляються і програються у гендерних ролях. Недооцінка значущості духовно-морального виховання є причиною деформації в подальшому соціальному розвитку. Створення ситуацій виконання гендерних ролей з позиції духовно-морального становлення особистості дитини – цілеспрямований процес залучення дітей дошкільного віку до загальнолюдських цінностей, створення умов для знаходження ними особистісних смислів в ідеальному образі чоловіка і жінки та формування прагнення діяти у своєму житті відповідно до цих ідеалів.

Організація предметно-розвивального середовища, орієнтованого на гендерне самопізнання – наступна організаційно-педагогічна умова. Створення розвивального середовища в дошкільних освітніх установах є найважливішим напрямком реформи дошкільної освіти в Україні.

Цілеспрямоване вивчення впливу предметного середовища на розвиток дитини почалося в 60-их роках ХХ ст. До 80-х р. були створені системи розвивальних іграшок і дидактичних посібників для дітей раннього та дошкільного віку, розроблені принципи формування предметного середовища, запропонована нова педагогічна класифікація

іграшок і т.ін. Однак саме поняття «предметне розвивальне середовище дитинства» було введено в педагогіку в 1985 році.

Відомо, завдяки дослідженням Л.С.Виготського, С.Л.Рубінштейна, П.І.Зінченка, І.С.Кона та інших, що фактично вся інформація про себе у дитини не виникає абсолютно «зсередини», а завжди є «відбитим ефектом», в її основі лежать зовнішні оцінки, виражені з боку середовища різними способами: визнанням успіху внаслідок уміння використовувати шанс чи неуспіху при уникненні ризику і відповідальності; прийняттям – неприйняттям наміж особистісному рівні і тим або іншим середовищним статусом; критичним аналізом діяльності та особистості; наданням простору для самореалізації або відмовою в ньому тощо [11]. Інакше кажучи, середовище розвитку дитини об'єктивно є джерелом матеріалу для пізнання нею себе. Педагогічно доцільне освоєння дитиною середовища пов'язане з активізацією її самопізнання. Середовище формує умови для осмислення дитиною себе як цілісної особистості через різні ситуації, які вимагають або відмови від своїх цінностей, переконань, ідеалів, або підтвердження їх, затребує рішення, що припускають моральний вибір, духовно-моральне самовизначення, тим самим, піддаючи особистість перевірці на самоідентичність [34].

Предметно-розвивальне середовище володіє сильними потенціалами для зміни вольової саморегуляції дітей як в позитивному, так, на жаль, і в негативному плані. Стосовно до системи дошкільного виховання поняття освітнє середовище окремо не розглядається, частіше зустрічається поняття «розвивальне середовище». Деякі автори досліджують розвивальне середовище з позиції «предметного середовища», «предметного простору»; з урахуванням ергономічних вимог до життєдіяльності; антропологічних, фізіологічних і психологічних особливостей мешканців середовища. Інші пропонують класифікувати його як «духовне» (світ відносин і спілкування), «матеріальне», «предметне», «духовно-матеріальне» (Л.В.Свірська).

Характеризуючи розвивальне середовище, педагоги найчастіше його розглядають з точки зору змісту (предметно-просторове, духовне); здійснюваного згідно з видами діяльності (навчальна, ігрова, трудова); організації (програми, методи, форми роботи та ін.). Підкреслюючи, що вплив середовища на розвиток особистості залежить не тільки від педагогічної характеристики середовища, його властивостей, але і від внутрішньої установки дітей, Л.І.Новікова вважає, що необхідно наблизити середовище до потреб дітей. Тільки оточення, побудоване з урахуванням особливостей дітей (вікових, статевих і т.ін.) здатне викликати у них позитивні емоційні відносини [32].

Як показують дослідження, середовище надає дитині різноманітні впливи, а саме, є джерелом знань і емоційних переживань дитини; служить базою інтеграції випадкових і цілеспрямованих впливів, що випробовуються дітьми; стає сферою докладання фізичних і духовних сил, які вдосконалюють саме середовище[32].

Дитячий садок, де виховання спеціально організоване для підтримки домінуючого гендерного ладу, є активним транслятором жорстких соціальних стереотипів. Суспільство динамічне у своїх змінах, а середовище дитячого садка змінюється повільно: незмінними залишаються набір бажаних ролей та іграшок для дівчаток та хлопчиків, затверджений список рекомендованої дитячої літератури для читання дітям в групі, методичні розробки щодо проведення тематичних свят, рекомендації по оформленню групи і віддається перевага рольовим іграм, атрибутам до ігор і т.ін. Просування в дошкільну педагогіку гендерного підходу вимагає іншого погляду на побудову предметно-розвивального середовища, що сприяє процесу гендерного виховання. Таким чином, під предметно-розвивальним середовищем ми будемо розуміти середовище, яке забезпечує соціокультурний розвиток дитини, що відповідає вимогам збагачення, функціональності, педагогічної доцільності, які, в свою чергу, сприяють самопізнанню, самореалізації особистості кожної дитини.

Методичнограмотно і відповідально проведена робота, яка відповідає переліченим вимогам середовища, дозволить створити умови для вибудовування гендерних відносин в дошкільному дитинстві і задасть перспективу для гендерного розвитку дівчаток і хлопчиків [45].

Узагальнюючи вищевикладене, на підставі теоретичного аналізу ми можемо виділити організаційно-педагогічні умови гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. Від того, наскільки успішно будуть реалізовані виділені організаційно-педагогічні умови, буде залежати ефективність процесу гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Методичні рекомендації до реалізації організаційно-педагогічних умов гендерного виховання

Розглянемо реалізацію першої умови –педагогізація батьків у питаннях гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. Проблема підготовки батьків до виконання ними виховної функції придбала в Україні особливу актуальність. Це пояснюється рядом причин. По-перше, старі традиційні сімейні цінності не завжди можуть бути використані в сучасних умовах. По-друге, сучасним батькам вже недостатньо елементарних знань про виховання. Необхідною є освіта в області педагогіки, психології, фізіології, генетики, корекційної педагогіки та ін. Ці знання, які забезпечать розуміння закономірностей розвитку дитини, допоможуть врахувати її індивідуальність, особливо важливі в даний час, коли багато сімей по справжньому стурбовані якісним вихованням дітей, а відсутність певних знань не допоможе позитивному вирішенню даної проблеми. Наприклад, основні заходи щодо педагогізації батьків представлені в табл.2.1.

Таблиця 2.1.-Перспективний план роботи з батьками

№	Захід	Мета
1	Семінар на тему «Гендерне виховання дітей у сім'ї»	Привернути увагу батьків до проблеми гендерного виховання дошкільнят, підкреслити важливість цього питання
2	а) Семінар-тренінг «Що таке гендерні стереотипи». Чи корисні вони дітям? б) Наші «улюблені» стереотипи.	Підготовка учасників семінару-тренінгу до нетрадиційного поданням проблеми статевої відношень у суспільстві. Аналіз існування бар'єрів між традиційним сприйняттям соціально-психологічних характеристик і соціальними ролями чоловіків і жінок
3	Дискусія «Хто формує гендерні стереотипи?»	Сформувані уявлення батьків про інститути гендерної соціалізації:

		традиції, релігія, ЗМІ, суспільство однолітків, вулиця, суспільство, сім'я, держава
4	Серія батьківських зборів «Гендерне виховання дитини в сюжетно- рольовій грі; на заняттях, в родині»	Привернути увагу батьків до проблеми гендерного виховання дошкільнят, підкреслити важливість цього питання для подальшої самореалізації дітей як юнака, чоловіка, тата, батька і т.ін.
5	Консультація на тему «Організація статевого виховання в сім'ї»	Викликати інтерес батьків до досліджуваної проблеми
6	Семінар на тему «Уявлення дошкільника про майбутні ролі чоловіка і дружини, мами і батька»	Збагатити знання батьків про формування у дошкільнят уявлень про гендерні ролі
7	Семінар-тренінг на тему «Розмова з дітьми на важкі теми»	Розширити і поглибити уявлення батьків про форми і методи виховання, а також обговорити практичні аспекти бесід з дітьми з питань статевого виховання
8	Організація «батьківського куточка» на тему «Розумні книжки для хлопчиків і дівчаток»	Орієнтувати батьків на усвідомлення важливості гендерного виховання і формування правильної батьківської позиції засобами творів художньої літератури
9	Семінар-практикум «Розумні книжки для хлопчиків і дівчаток»	Допомогти батькам у способах і прийомах навчання: як читати книгу, розглядати ілюстрації, розмовляти про прочитане тощо
10	Оформлення папок з різної	Збагатити знання батьків про

	тематики	важливість гендерного виховання
11	Консультації (цикл)	Показати вплив батьків на формування гендерної ідентичності дитини (тести Лірі, В.І.Кагана); презентація книги Єремєєвої В.Д. «Хлопчики й дівчатка – два різних світи»; «Ігри хлопчиків, ігри дівчаток»; «У родині росте син, дочка» і т.ін.

Створення ситуацій виконання гендерних ролей в умовах ДНЗ сприяють виробленню гуманного ставлення до проблем статі, товарищескості та вміння встановлювати дружні, партнерські взаємини, засвоєнню основ гендерної поведінки і культури взаємин з однолітками своєї та протилежної статі.

Для створення педагогічних ситуацій використовується будь-яка діяльність дошкільників: ігрова, самообслуговування, праця в природі, образотворча. Власна діяльність дітей є також засобом морального виховання дошкільників та засобом накопичення досвіду виконання гендерних ролей дітьми. Ситуації організуються з метою розвитку готовності виконання різних ролей згідно до гендерного репертуару. У ході сюжетно-рольових ігор, ігрових ситуацій «Моя сім'я», «Доньки-матері» і реальної життєдіяльності діти реалізують свої знання про культурні еталони мужності, набувають навички встановлення партнерських, дружніх взаємовідносин з однолітками (уміння узгоджувати, розуміти позицію іншого, допомагати, радіти успіхам іншого, шанобливо ставитися до результатів чужої праці). Ролі, які програваються дитиною (шофера, будівельника, продавця, кухаря, листоноші), сприяють розвитку здібностей хлопчиків і дівчаток до тих чи інших видів діяльності. Продавець чемно показує свій товар, пропонуючи його купити у «Магазині іграшок». Діти, що зображують в іграх солдатів, поліцейських, моряків грають ролі сильного, сміливого захисника Батьківщини.

У ході гри «По морях, по хвилях» матроси слухають свого капітана, вчаться допомагати один одному, розуміють значення дисципліни. Захоплюючись сміливістю, мужністю льотчиків, моряків, діти прагнули бути сміливими, організованими. Аналогічно, в процесі ігор «Пошта», «Транспорт», «Поліклініка» діти дізнаються про різноманітні професії, різні види діяльності дорослих, розрізняють їх як «чоловічі» і «жіночі». Так, діти, засвоюючи різновиди гендерної поведінки, вчаться аналізувати, програвати різні образи: «напористого або поступливого хлопчика», «доброї чи злої тітки», «привітної або сварливої сусідки», «сильного або агресивного, доброго дядька». Поступово діти здійснюють свій моральний вибір, накопичують власний досвід відповідної гендерної поведінки.

Дитина, повинна не тільки правильно сприймати соціальні явища і події, зрозуміти їх значення, але і «привласнити їх», зробити значимими особисто для себе, наповнити їх сенсом.

У процесі організації предметно-розвивального середовища, орієнтованого на гендерне самопізнання дітей старшого дошкільного віку, педагоги спираються на вимоги, розроблені Л.В.Коломійченко, які полягають у тому, що:

- предметно-розвивальне середовище повинно сприяти своєчасному і якісному розвитку всіх психічних процесів: сприйняття, мислення, пам'яті, уяви і т.ін.;
- його зміст має бути побудованим у відповідності з основними елементами соціальної культури;
- його основні об'єкти повинні бути включені в різні види діяльності (пізнавальну, ігрову, мовленнєву, комунікативну, рухову, навчальну та ін.);
- воно повинно бути організованим у відповідності з основними принципами: дистанції, позиції при взаємодії, активності, самостійності, індивідуальної комфортності та емоційного благополуччя, відкритості-

закритості, стабільності-динамічності, комплексування і гнучкого зонування (В.А.Петровський);

- враховувати індивідуальні соціально-психологічні особливості дитини, тим самим забезпечувати оптимальний баланс спільної і самостійної діяльності дітей, припускати умови для групової та індивідуальної діяльності дошкільників (простір групової кімнати лаконічно розділений на зони, різні зони відокремлюються одна від одної за допомогою меблів, невисоких перегородок і т. ін., мають окреслені межі, індивідуально оформлені, мають велику кількість обладнання та матеріалів);

- враховувати особливості емоційно-особистісного розвитку дитини, що забезпечить облік актуального психоемоційного стану та припускати «зони відпочинку» – спеціальні місця, в яких дитина зберігає своє особисте майно для улюбленого виду діяльності, «зони зняття емоційної напруги» (м'які подушечки, легкі прозорі штори), інформаційні дошки в групах «Мій настрій» (діти самі шукають шляхи, способи, які допоможуть їм знайти гарний настрій: «Я самий, самий, самий», «Ми всі унікальні і талановиті», «Самооцінка», «Добрі справи», дидактичні ігри, дзеркала та ін.); враховувати індивідуальні інтереси, схильності, уподобання і потреби дитини, тим самим забезпечувати право на свободу вибору і періодичне оновлення матеріалу і устаткування, орієнтованого на інтереси різних дітей.

- Враховувати вікові і статево-рольові особливості дітей, що забезпечить право дитини на розвиток у власному темпі [23]. Організація цілісного педагогічного процесу по залученню дітей до різних видів соціальної культури, в той тому числі і етичної, сімейно-побутової, психосексуальної, припускає наявність у практиці дошкільних освітніх установ цілісної системи матеріальних об'єктів діяльності, які забезпечують своєчасну соціалізацію та індивідуалізацію дитини [23].

Предметно-розвивальне середовище володіє найважливішою здатністю безпосереднього і постійного впливу на дітей. Всі іграшки та ігри повинні знаходитися в доступних для дітей місцях, тому дитина, якщо має бажання помалювати, зліпити або просто пограти з іграшкою робить це самостійно і не просить педагога. Все це, безумовно, позитивно позначається на бажанні дітей займатися улюбленим видом діяльності, оскільки завжди можна отримати позитивну оцінку в самостійному виборі з боку педагога.

Так, для гри «Салон краси» є флакони з-під шампуню, парфумів, журнали із зачісками, журнали моди. Для гри «Магазин»: фартухи, бейджики із зображенням професій, муляжі овочів і фруктів, продуктів, гроші, схожі на справжні, ваги, гаманці, сумочки і т. ін. Для гри «Доктор»: білий халат і шапочка, набір медичних карт, реклами ліків, бинти, градусник, вата, іграшкові шприци, іграшкові інструменти і т.ін.

Доповнено ляльковий куточок, де розташовані предмети побуту, ляльки, вбрання (спідниці, косинки, фартухи, капелюшки). У книжковому куточку підібрані портрети письменників, поетів (чоловіків і жінок); проводяться тематичні виставки: «Краса жіноча», «Краса чоловіча», «Книги про хлопчиків і для хлопчиків», «Книги про дівчаток» і т.ін.; добірка фотоальбомів: «Батьківство», «Материнство», «Про наших хлопчиків», «Про наших дівчаток», «Сімейні свята», «Настрій» і т.ін.

В кутку образотворчого мистецтва розміщені папки з підбором ілюстрацій і фотографій: «Образ жінки: з стародавніх часів до нашого часу», «Образ чоловіка: з стародавніх часів до нашого часу», «Мода: чоловіча і жіноча», «Професії чоловічі і жіночі», «Портрети письменників України». Моделі «Кімната хлопчика», «Кімната дівчинки»(створені дітьми), аксесуари та прикраси чоловіків і жінок. При підборі матеріалу враховується гендерна спрямованість матеріалу.

Фізкультурний зал може бути оформлений і обладнаний також з урахуванням інтересів хлопчиків і дівчаток: гантелі, турнік, скакалки,

баскетбольне кільце, м'яч, стрічки, скакалки, обручі, портрети спортсменів – чоловіків і жінок.

У столовій кімнаті або обідній зоні розміщені стенди «Вчимося сервірувати стіл», елементи форми чергових для хлопчиків і дівчаток, фотовиставки «Наші мами готують», «Хто готує для нас», «Порядок подавання страви» і т.ін.

Узагальнено форми і методи гендерного виховання представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Форми і методи гендерного виховання

Методи формування гендерних уявлень	Методи формування гендерної поведінки	Методи стимулювання гендерної поведінки
Диференційовані заняття; експериментальна діяльність; сюжетно-рольові ігри; настільно-друкарські ігри; читання художньої літератури, розповідь вихователя; бесіда, пояснення; демонстрація (картин, тематичних альбомів, ілюстрацій); роз'яснення; дидактичні ігри; тактильно-чуттєвий метод; народні прислів'я; приклад дорослого	Педагогічні ситуації; уявні ситуації; листи доброго казкаря; діалоги-оповідання; секретні суспільства; сюжетно-тематичні ігри дидактичні ігри; спільна діяльність; маршрути вчинків	Демонстрація (картин, пояснення, нагадування; заохочення; захоплення вчинками невідомих чарівників); приклад; схвалення (мімікою, жестом)

Як розвивати самосвідомість дитини, формувати правильне уявлення про себе і здатність адекватно оцінювати себе, свої вчинки і дії?

1. «Оптимізація батьківсько-дитячих відносин: необхідно, щоб дитина росла в атмосфері любові, поваги, бережливого ставлення до її індивідуальних особливостей, зацікавленості в її справах і заняттях, впевненості в її досягненнях; разом з тим – вимогливості і послідовності в виховних впливах з боку дорослих.

2. Оптимізація відносин дитини з однолітками: необхідно створити умови для повноцінного спілкування дитини з іншими; якщо у неї виникають труднощі у відносинах з ними, потрібно з'ясувати причину і допомогти дошкільнику набути впевненості в колективі однолітків.

3. Розширення і збагачення індивідуального досвіду дитини: чим різноманітніше діяльність дитини, чим більше можливостей для активних самостійних дій, тим більше у неї можливостей для перевірки своїх здібностей і розширення уявлень про себе.

4. Розвиток здатності аналізувати свої переживання і результати своїх дій і вчинків: завжди позитивно оцінюючи особистість дитини, необхідно разом з нею оцінювати результати її дій, порівнювати зі зразком, знаходити причини труднощів і помилок і способи їх виправлення. При цьому важливо формувати у дитини впевненість, що вона впорається з труднощами, доб'ється хороших успіхів, у неї все вийде» [84].

Організація підвищення кваліфікації педагогічного персоналу в ЗДО.

Семінари та практикуми: «Роль ЗДО в гендерному вихованні дітей молодшого дошкільного віку».

Повідомлення педагогів педагогічній раді на тему: «Облік інтересів хлопчиків і дівчаток при створенні предметно розвиваючого середовища».

Консультація для педагогів «Нові форми та методи роботи з виховання майбутнього сім'янина у дітей дошкільного віку».

Смотри-конкурси: «Педагогічні ідеї в гендерному вихованні дитини в умовах ЗДО».

ВИСНОВКИ

У випускній роботі було проведено аналіз проблеми гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. Теоретичне вивчення проблеми дослідження дозволило сформулювати такі висновки:

1. Гендер – це соціальна стать, соціально детерміновані ролі ідентичності і сфери діяльності чоловіка і жінки, які залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства. У нашому дослідженні ми дотримувалися думки, що під «гендером» розуміється соціальна стать людини, що формується в процесі виховання особистості і включає в себе психологічні, соціальні та культурні відмінності між чоловіками (хлопчиками) і жінками (дівчатами), а відповідні властивості і відносини називаються гендерними.

2. Уточнено поняття «гендерна виховання», що розуміється як цілеспрямований процес педагогічного супроводу життєдіяльності дошкільника, який полягає в накопиченні соціального досвіду у виконанні гендерних ролей, усвідомлення себе як представника певної статі з позиції духовно-моральних цінностей. Результатом гендерного виховання є гендерна вихованість – інтегративна якість особистості, яка в узагальненій формі відображає систему соціальних, особистісних уявлень і досвіду у виконанні гендерних ролей на основі емпатії, самоповаги, взаємоповаги.

3. Комплекс організаційно-педагогічних умов, що найбільшою мірою сприяє ефективному процесу гендерного виховання, передбачає:

- педагогізацію батьків у питаннях гендерного виховання дітей;
- створення ситуацій виконання гендерних ролей дітьми старшого дошкільного віку, здійснюваних з позиції духовно-морального становлення особистості;
- організацію предметно-розвивального середовища, орієнтованого на гендерне самопізнання дітей дошкільного віку.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів досліджуваної проблеми через її багатоплановість. Подальше вивчення проблеми може бути продовжено за наступними напрямками: вивчення особливостей процесу гендерного виховання при організації роботи з дітьми, які не відвідують ЗДО; гендерне виховання дітей у неповних сім'ях.

Список використаної літератури

2. Антологія феміністичної філософії / За ред. Е.М.Джагер, А.М.Янг. – К.: Основа, 2006. – 800с.
3. Аристотель. Політика / Аристотель // Соч. в 4 т. – М., 1983. – Т.4. – С.383.
4. Аркин А.А. Родителям о воспитании / А.А.Аркин. – М.: [Б.и.], 1957. – 97 с.
5. Азаров Ю.П. Семейная педагогика / Ю.П.Азаров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1985. – 238 с.
6. Алешина Ю.Е., Волович А.С. Проблемы усвоения ролей мужчин и женщин / Ю.Е.Алешина, А.С.Волович // Вопросы психологии. – 1991. – №4. – С48-52.
7. Ананьев Б.Г. О психологических эффектах социализации / Б.Г.Ананьев // Человек и общество: проблемы социализации. – 1971. – №.9. – С.27-34.
8. Антология гендерной теории / Е.И.Таловой, А.Р.Усмановой. – Минск: Проилей, 2000. – 267с.
9. Бендас Т.В. Гендерная психология: учебное пособие / Т.В.Бендас. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
10. Берн Ш. Гендерная психология / Ш.Берн. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 320с.
11. Богуш А. Дошкілля в сучасному педагогічному просторі // Вісник Інституту розвитку дитини: збірник наукових праць. – Серія: Філософія, педагогіка, психологія. – Київ: Видавництво КНПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 11. – С.48-59.
12. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти: [монографія] / Ю.Д.Бойчук. – Суми: Унів. кн., 2008. – 329 с.
13. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М.Прохорова. – М.: Просвещение, 1998. – 434 с.

14. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктивності о вершин духовності/ Мирослав Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
15. Будіянський М.Ф. Особливості прояву агресивності в підлітків. Ел.ресурс.-Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/NiO_2013_3_12.pdf
16. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка/ І.Булах. – К.: КНПУ ім. М.Драгоманова, 2003. – 340 с.
17. Бутовская М.Л. Биология пола, культурные и полоролевыестереотипыповедения у детей / М.Л.Бутовская // Семья, гендер, образование: материалымеждунар.конф. – М., 1997. – С.69-82.
18. Введениевгендерныеисследования: учеб. пособие для студентоввузов/ Костикова И.А. и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Пресс, 2005. – 255с.
19. Введение в гендерне исследования: учеб. Пособие/ И.Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001. – 238 с.
20. ВыготскийЛ.С. Собрание сочинений/ Л.С.Выготский // Соч.: в 6 т. – М.:Мир, 1982. – Т.4 – С.84-101.
21. Виховання гуманних почуттів у дітей / [С.Ладивір, О.Долинна, В.Котирло, С.Куласківська, О.Вовчик-Блакитна, Ю.Приходько]; за наук. ред. Т.Піроженко, С.Ладивір, Ю.Манилюк. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 164 с.
22. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей та юнацтва / За ред. Т.В.Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – 168 с.
23. Вікова та педагогічна психологія. Навчальний посібник / [О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.; 2-ге вид.]. – К.: Каравела, 2007. – 400 с.
24. Газизова Н.Б. Роль средств массовой информации в формировании традиционных ролей мужчин и женщин / Н.Б.Газизова // Практикум по гендерной психологии. – СПб., 2003. – С.113-117.
25. Гендер і Ми. Інтегрування гендерного підходу в освіту та виховання: навч.-метод. посіб. для шк. та студ. молоді. – К., 2009. – 160 с.

26. Гендерна експертиза українського суспільства (концептуальні засади) / Відп. ред. Т.М.Мельник. – К.: Логос, 2001. – 120 с.
27. Гендерна освіта: теорія і практика: навчальна програма з інтегрованого курсу для студентів педагогічних вузів / В.П.Кравець, Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді // Гендерні стандарти сучасної освіти. Збірка рекомендацій. – Частина 3. – К., 2011. – С.9-72.
28. Гендерна підготовка: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Гайденко. – Суми: Університетська книга, 2006. – 314 с.
29. Гендерна психологія та педагогіка: навчальна програма // Хрестоматія навчальних програм з проблем гендерного розвитку / Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді, В.П.Кравець. – К.: ПЦ «Фоліант», 2004. – С.9-43.
30. Гендерний аналіз виборчого законодавства України, національний та міжнародний погляд / О.Ярош, Уімет Анн. – К, 2009. – 164 с.
31. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. / За ред. В.В.Олійника, Л.І.Даниленко. – К.: Логос. 2004. – 212 с.
32. Гендерний тренінг. Жіночий консорціум. Лідерство. – К., 2000. – 118 с.
33. Гендерні проблеми в умовах глобалізації: українські реалії та перспективи / За ред.чл.-кор. АПН України, проф. В.Кравця. – Тернопіль: ТНПУ. 2010. – 160 с.
34. Говорун Т., Кікінежді О. Гендерна ідеологія у навчально-виховному процесі / Т.Говорун. О.Кікінежді // Освіта і управління. – 2003. – Т.6. – №4. – С.56-69.
35. Говорун Т.В. Батькам про статеве виховання дітей / Т.В.Говорун, О.М.Шарган. – К.: Радянська школа, 1990. – 160 с.
36. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.

37. Говорун Т.В. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навч. посібник /Т.В.Говорун, В.П.Кравець, О.М.Кікінежді, О.Б.Кізь. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 144 с.
38. Говорун Т.В. Гендерні упередження: рівність у дискримінації чи заклик до паритету статей/ Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді / наук. ред. Т.І.Власова. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький С.І., 2011. – С.115-127.
39. Говорун Т.В.,Шарган О.М. Батькам про статеve виховання дітей/ Т.В.Говорун, О.М.Шарган – К.: Рад. школа, 1990. – 160 с.
40. Запорожец А.В. Избранные психологические произведения/ А.В.Запорожец // В 2 т. – М.: Педагогика, 1986. – Т.1. – 316 с; Т.2. – 296 с.
41. Єлісеєва Л.Г. Гендерне виховання молодших школярів дитячих будинків: дис...канд.пед.наук/ Любов ГригорівнаЄлісеєва. – Харківський національний університет ім..В.Н.Каразіна, 2016. – 284 с.
42. Єлісеєва Л.Г. Вікова динаміка становлення психологічної статі дитини / Л.Г.Єлісеєва // «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук»: Міжнар. наук. – практ. конф. (м. Львів, 25-26 березня 2016 р.): зб. тез. – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. – С.55-59.
43. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половоевоспитаниедетей: медико-психологические аспекты / Д.Н.Исаев, В.Е.Каган. – 2-е изд., перераб. и доп. – Л.: Медицина, 1988. – 160 с.
44. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии/ В.Е.Каган. – М.: Педагогика, 1991. – 256с.
45. Каган В.Е. Когнитивные и эмоциональные аспекты гендерных установок у детей 3-7 лет / В.Е.Каган // Вопросыпсихологии. – 2000. – №2 – С.65-69.
46. КаменскаяЕ.Н. Гендерныйподход в педагогике / Е.Н. Каменская.– Ростов-на-Дону, 2006. – 410с.

47. Кікінежді О.М. Гендерне виховання змалку / О.М.Кікінежді // Дошкільне виховання. – 2006. – №2. – С.3-6; 2006; № 3. – С.10-13.
48. Клецина И.С. Гендерная автобиография как метод изучения механизмов гендерной социализации/ И.С.Клецина// Практикум по гендерной психологии. – СПб., 2003. – С.131-139.
49. Колесов Д.В. Беседы о половом воспитании / Д.В.Колесов. – М.: Педагогика, 1980.
50. Коломийченко Л.В. Концепция и программа социального развития детей дошкольного возраста/ Л.В.Коломийченко. – Пермь: Пермь, 2002. –115 с.
51. Кон И.С. Введение в сексологию/ И.С.Кон. – М.:Мединина,1998. – 320 с.
52. Кон И.С. Проблемы и перспективы развития гендерных исследований в бывшем СССР / И.С.Кон // Гендерные исследования. – 2000. – №5. – С.27-33.
53. Кон И.С. Психология половых различий / И.С.Кон // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С 53.
54. Кон И.С. Ребенок и общество: учеб. пособие для студентов вузов обучающимся по психология и пед. спец. / И.С.Кон. – М.: Academia, 2003. – 334 с.
55. Кон И.С. Сексология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.С.Кон. – М.: Академия, 2004. – 384 с.
56. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник / В.П.Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
57. Кравець В.П. Гендерна соціалізація молодших школярів: навч.-метод. посіб./ В.П.Кравець, Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 192 с.
58. Кружилина Т.В. Педагогизация ознания субъектов образовательного пространства как основа преодоления отчуждения между поколениями/ Т.В.Кружилина. – Магнитогорск: МаГУ, 2001. – 296 с.

59. Лунин И.И. Влияние семьи на формирование отклоняющегося поло ролевого поведения ребенка/ Лунин И.И. – М.:Мир,1988. – 20с.
60. Міщик Л.І. Актуальність гендерного підходу в освіті / Л.І.Міщик // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. – К., 2002. – Вип. 27. – С.118-127.
61. Новоселова С.Л. Развивающая предметная среда: методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и учебно-воспитательных комплексах / С.Л.Новоселова. – М.:Пресс, 1993. – 236с.
62. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учеб. пособие для студ. высш. и сред. учеб. заведений / под ред. С.А.Смирнова – М.: «Академия», 2001. – 512 с.
63. Педагогика: учеб. пособие для пед. институтов / Ю.К.Бабанский. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
64. Петренко О.Б. Становлення гендерного підходу до освіти і виховання в українському суспільстві / О.Б.Петренко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2003. – Вип.27. – Ч.1. – С.110-120.
65. Петровский В.А., Кларина Л.М. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении/ В.А.Петровский, Л.М.Кларина // Дошкольное образование в России. – 1993. – №4. – С.17-21.
66. Платон. Государство. Законы. Политик / Платон. – М.:Мир, 1998 – 798 с.
67. Радина Н.К. К проблеме использования тендерного анализа в психологических исследованиях / Н.К.Радина // Вопросы психологи.– 1987. –№4. – С.58-71.
68. РепинаТ.А. Проблемы полоролевой социализации детей / Т.А.Репина. – М. – Воронеж, 2004. – 327с.

69. Репина Т.А. Социально-психологическая характеристика группы детского сада/Т.А. Репина – М.: Педагогика, 1988. – С.178.
70. Рокина Г.В. Гендерные исследования в гуманитарных науках: материалы IX межвуз. науч.-практ. конф. / Г.В.Рокина. – Йошкар-Ола: Марийский гос. пед. ин-т., 2005. – 222с.
71. Словарь гендерных терминов/ Под ред. А.А.Денисовой/ Региональная общественная организация «Восток-Запад»: Женские инновационные проекты». – М.: Информация– XXI век, 2002. – 256 с.
72. Савченко М.С. Особливості спільної діяльності сім'ї та дошкільного навчального закладу з питань гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. –Ел.ресурс.-Режим доступу: <http://intkonf.org/savchenko-m-s-osoblivosti-spilnoyi-diyalnosti-simy-i-ta-doshkilnogo-navchalnogo-zakladu-z-pitan-gendernogo-vihovannya-ditey-starshogo-doshkilnogo-viku/>
73. Солодянкина О.В. Сотрудничество дошкольного учреждения с семьей: пособие для работников ДОУ / О.В.Солодянкина. – М.: АРКТИ, 2004. – 80 с.
74. Столярчук Л.И. Педагогические аспекты поло ролевого воспитания/ Столярчук Л.И. // Педагогика. – 2003. – №5. – С.38-43.
75. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива/В.А.Сухомлинский. – М.:Просвещение, 1975. – 51с.
76. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / В.А.Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1979. – 432с.
77. Теория и методология гендерных исследований: курс лекций/ О.А.Воронина. –Изд-во Моск. высш. шк. соц. и эконом. наук, 2001. – 415 с.
78. Ушинский К.Д. Собрание сочинений: в 9 т. – Т.8. – М.: Учпедгизд, 1950. – 774с.
79. Фельдштейн Д.И. Развитие личности– важнейший фактор социального прогресса /Д.И.Фельдштейн // Образовательная система «Школа 2100»

- качественное образование для всех: сборник материалов. – М.: Баласс, 2006. – С.38-48.
80. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А.В.Хуторской. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
81. Черкасов В.А. Развитие духовности школьника / В.А.Черкасов, Т.А.Фомина. – Челябинск.: ЧГПУ, 1993. – 164 с.
82. Ярская-Смирнова Е.Р. Социокультурная репрезентация гендерных отношений / Е.Р.Ярская-Смирнова // Социокультурный анализ гендерных отношений. – Саратов: Плаза, 1998. – С.48.
83. Гендерне виховання молодших школярів дитячих будинків. Ел. ресурс-Режим доступу:
http://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/yelisieieva_disser.pdf
84. Гендерна психологія. Ел. ресурс-Режим доступу:
<http://medbib.in.ua/vvodnyie-zamechaniya-42242.html>
85. Особливості прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку. Ел.ресурс.-Режим доступу: <http://refleader.ru/merotrbewyfs.html>
86. САГАН О.В. Медіасвіт як середовище соціалізації молодшого школяра. Інформаційні технології в освіті : [зб. наук. праць / ред. Співаковський О.В.]. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2015. – Вип.22. – С.103-108.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Туржавська Лариса Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.11.2020
(дата)

(підпис)

Лариса ТУРЖАВСЬКА
(ім'я, прізвище)